

De naam Buur maakt Natuur

*Door Herman Nijhof,
vrijwilliger Buur maakt Natuur*

Waarom de naam 'Buur maakt Natuur'

In het traject naar de oprichting van de stichting 'Buur maakt Natuur' zijn diverse namen de revue gepasseerd om aan de stichting te verbinden. Als voorbeeld werd enige tijd "Trees for Travel" aangenomen. De beide Tr's liggen door alliteratie makkelijk in het gehoor, maar vertaald in het Nederlands loopt het niet: 'Bomen voor Reizen'. Dus moesten we op zoek naar een betere naam.

Met dit in het achterhoofd houdende zijn de oprichters van de stichting op zoek gegaan naar een betere slagzin. "Buurt maken" is een begrip in de Achterhoek en Twente. Zo kwamen we op "Buur maakt Natuur", met het mooie eindrijm 'uur'. Deze slagzin dekt prima onze lading, we willen immers opkomen voor een kwalitatief goede natuur.

Maar waarom dan het woord Buur? Lang geleden betekende 'bur' woning! In de Middeleeuwen waren de begrippen boer en buur zelfs aan elkaar gelijk. Het betekende buurman, boer maar ook ingezetene of burger. Met andere woorden: of je nu boer of stadsbewoner was, je voelde je in die tijd verantwoordelijk voor je omgeving en dat was dus de natuur.

Nu leven we in een andere tijd. Maar onze voorouders kwamen in deze streken wel hoofdzakelijk van het platteland en daarom voelen velen van ons zich nog steeds zo betrokken bij het cultuurlandschap en de woeste natuur.

Samen met (andere) plattelanders en burgers willen we (dus) gaan voor "Buur maakt Natuur".

Een stukje geschiedenis en iets over de betekenis van trefwoorden:

Boer

Het lemma boer en buur hebben de zelfde Indo-Germaanse wortels. In de Middeleeuwen heeft het woord 'boer' de volgende betekenissen: plattelandsbewoner, buurman, ingezetene, medeburger, landman en boer. Voor al deze betekenissen gebruikte men ook wel de woorden 'ghebuur' en 'gheboer'.

Het woord boer komt van het Oud-Germaans 'bur', woning. Wie naast je woonde was buur of buurman ofwel je naaste of gelijke. Hij bezat een woning en was in die tijd meestal boer. In de boerenhofstede woonde een huisgezin en in de buurschap woonde een familiegeslacht. Het huisgezin was toen groter dan alleen maar ouders en kinderen. Inwonende ooms en tantes, grootouders.

Noaber duidde meer op bloedverwantschap en aanverwanten. Zo'n familiegroep leefde in een buurschap, waarin mensen die niet boerden, zoals handwerkslieden, als volwaardige leden van de sociale gemeenschap waren opgenomen. Een familiegroep noemt men ook wel 'sibbe'. Meerdere samenwerkende sibben vormden een stam.

Marke

Buurschap en marke zijn niet gelijk aan elkaar. Alleen zij die daadwerkelijk boerden konden lid zijn van deze oorspronkelijke vakvereniging van boeren, de marke. Zij stelden hun verworven rechten door de beperkte hoeveelheid landbouwgronden veilig en was een economische samenwerking.

Gronden waarop men met de ploeg, zeis of zicht werkte, akkerland, tuinen en boomgaarden en bij de huizen liggende weidegronden waren privé gronden en behoorden niet tot de marke. Deze essen of enken waarop men met ploeg en zeis of zicht (sikkel) werkte, waren oorspronkelijk kleine akkers die aan elkaar groeiden door ontginningen. Ze lagen hoger in het natte landschap. De afwatering was toen lang niet zo goed als nu.

Esgronden waren privébezit en men hielp elkaar met werkzaamheden volgens een vast patroon. De onverdeelde weidegronden, de onontgonnen gronden (woeste grond), bossen, moerassen, venen, heidevelden, wegen en ook wateren behoorden alle tot de zog. 'marke'.

In de Middeleeuwen, ten tijde van de invoering van het Romeins recht werden alle woeste gronden en wateren het eigendom van de landsheer. Tegen een jaarlijkse 'tjins'(eeuwigdurende erfpacht) stond hij vaak zijn bezit af. Tjins is 10% belasting. Dit waren de 'landsheerlijke' marken. Daaronder viel Wehl. In dit gebied heette een marke trouwens 'weem'. Vandaar de Weemstraat die we hier tegenkomen.

Daarnaast waren er vrije marken en mengvormen van beide. De marke Angerlo is een mixvorm van beide typen.

De vergroting van de hoeveelheid geld in de omloop, de toename van de macht van de landheren en de betekenisvermindering van het hofstelsel zorgden er in de 13de eeuw voor dat er 'markegenootschappen' opkwamen, wat een flinke reorganisatie van de plattelandssamenleving betekende.

De marken ontstonden door de natuurlijke toename van de bevolking en de vermindering van de hoeveelheid beschikbare woeste grond.

Kampen en meenten

In de Karolingische tijd veranderde men bossen als het even kon in kampen, ontwaterde in de eeuwen daarna de moerassen en maakte beide geschikt voor de landbouw- en weidegrond. Een kamp is in principe niets anders dan een eenmanses. Als woeste grond bleven nu alleen de onbruikbare heidevelden en hoogvenen over.

De gemeenschappelijke gronden heetten ook wel 'gemeenten' of 'meenten'. Een buurgemeenschap omvatte alle burens dus ook de pachters en niet-agrariërs. De eigenaren van de toen gevestigde hoeven of boerderijen sloten zich aaneen om hun uit gewoonterecht ontstane gebruiken op de ongecultiveerde gronden te handhaven en voor nieuwkomers af te schermen.

De organisatie van de marke bestond uit eigenaren van de hoeven, de zog. 'markegenoten'. De pachtheer, landheer, was in de marke slechts één van de vele markegenoten. Hij kon 'lid' zijn van meerdere marken tegelijk. De marke beheerde de weiden, hooilanden, heiden, venen, bossen, wateren en wegen.

In het noorden van Nederland waren de termen anders. Men sprak daar van 'hemmerk' of 'hemrik' en elders van 'maalschap'. De leden heten daar dan 'malen'.

Waar

Iedere meetellende hoeve was 'gewaard' in de marke en bezat een 'waardeel', 'waar' of 'waarschap'. Dit gaf het recht om een aantal stuks vee te mogen weiden op de gemeenschappelijke ('gemene') weiden, een deel van het hooi te mogen winnen op de gemene hooilanden, een bepaald deel te mogen plaggen, turf te steken, hout te halen enz.

Er werden regels (of keuren) vastgelegd. Later kon het voorkomen dat het waardeel niet meer gekoppeld was aan een hoeve, maar aan een persoon.

Tekst: Herman Nijhof, augustus 2012